

Kanászvár látképe a torony falmaradványával
(Fotó: Kovács Péter)

Kovács Péter

Rejtőzködő műemlékek a Mátrában

Három, talán kevésbé ismert építészeti emlékez vezetem el az olvasót. Az egyik erősen pusztuló várrom, a másik kettő ma is használatban lévő plébániatemplom. Közös jellemzőjük, hogy egyaránt Budapesttől egy-másfél óras autózóra találhatók, a Mátraháton.

Kezdjük utunkat a számomra legkedvesebbel, a mátraderecskei Kanászvárral. Budapestet az M3-ason hagyjuk el, majd a 21-es útra letérve Pásztón akár meg is pihenhetünk, és megtekinthetjük az egykori ciszterci apátság barokk épületét, valamint középkori elődjének alapfalait. Pásztónál letérünk a 21-es útról a vele szinte összenőtt Hasznos irányába. A település határában a Cserteri vár romjaiban gyönyörködhetünk. Utunk a Mátra hangulatos üdülőfalvait (Mátrakeresztes, Mátraszentimre, Galyatető) érintve a 24-es útba csatlakozik. Itt balra kanyarod-

A túra során meglátogattott települések és környékük

va, Parádsasvart is magunk mögött hagyva Recskre érkezünk, ahonnan másodrendű út vezet a szomszédos Mátraderecskére.

A mátraderecskei Kanászvár

Az első találkozás emléke a mátraderecskei Kanászvárral, az általános iskolás vándortáborok idejére nyúlik vissza. Égbe kiáltó falcsonkját magam "fedeztem fel", így Kanászvár életem egyik meghatározó vár-élményévé vált. Ekkor megfogadtam, hogy egyszer még visszatérek. Közel tíz év telt el a visszatérésig, amikor végre meghódíthattam a várhegyet és az azt koronázó romot.

Mátraderecskét az 1332–37-es pápai tizedjegyzék „De Reske” néven említi és a helység 1350-től a Recski család tulajdona, akik feltehetőleg a vár építetői is voltak. Kanászvár a község templomától dél-délkeletre 1,2 km-re található. Mi a Kanászvár utcán hagytuk autónkat és követtük a sárga L jelzést, mely először elhalad a régi malom mellett, majd keresztezi a Balla-patak egyik leágazását. Felpillantva előttünk emelkedik a várhegy, amelyet már csak meg kell mászni! Nem mindegy hogy döntünk, a hegyoldal kifejezetten meredek, néhány helyen gyakorlatilag függőleges sziklafalat képez.

A vár történetével kapcsolatos ismereteink meglehetősen hiányosak: a birtokviszonyokat alapul véve Feld István jutott arra a következtetésre, hogy építette az Aba-nemzetség Recski ága lehetett. Elméleti

rekonstrukciója szerint, a ma is magasan álló falcsontok egy éllel ellátott henger alakú toronyból származik. Az erődítés múltja tekintetében egy dolog azonban bizonyos: a 16. században már nem állt. A mellékelt felmérési rajzot Nováki Gyula készítette 1993-ban.

A várhegyre felkapaszkodva, meglepő, hogy a hegygerinc mennyire keskeny, sziklás felületű. A földfelszín feletti falmaradvány csak a várhegy keleti végében található: itt áll a már említett torony hozzávetőlegesen 15 méteres falcsontja. Külső oldalán a kváderköves borítás egy viszonylag jelentős felületen a mai napig sértetlen. Korábbi leírások beszámoltak egy, a torony közepén található, sziklába vágott lépcsőről. Ennek nyomait sajnos ma már hiába keressük. Az említett, magas falcsontokon kívül, még egy kisebb, erősen pusztuló falmaradványt találunk, mely a toronyhoz északról kapcsolódó, egykori épület egyetlen felszínén megmaradt emléke.

Mátraballa irányába hagyjuk el a települést. A 23-as számú főúton balra kanyarodva hamarosan elérjük Pétervására városát.

A péterkei székesegyház

Pétervására a palócság egyik központja, népi beceneve Péterke. Utunk a város legismertebb műemléke, a Keglevich-kastély mellett halad el, melyről 2008. áprilisi számunkban már olvashattak. A kastély épületét elhagyva érkezünk a Szabadság térre. Innen a Templom utca vezet el minket a város Szent Márton tiszteletére szentelt templomához. Legkorábbi ismert elődje, melyet szintén Szent Mártonról neveztek el, már az 1332–35. évi pápai tizedjegyzékben is szerepelt. A középkori és újkori forrásokban, mint folyamatosan fennálló épületről emlékeznek meg. A jelenlegi templom helyén épült korábbi templom első említése 1696-ból származik, és – legalábbis részleteiben – középkori eredetű lehetett.

A ma álló új templomot gróf Keglevich Károly, a település akkori kegyura építtette 1812–1817 között. Tervezőmérnöke pedig az egri illetőségű Povoliny Ferenc volt, aki a hortobágyi kilenclyukú híd megalkotásával szerzett hírnevet magának. A templom a korai romantikus építészet egyik jelentős alkotása magyar földön. Pétervására „új” temploma háromhajós, két homlokzati tornyú, kereszthajó nélküli, bazilikális elrendezésű épület, főhajója egyenes apszissal zárul. Az épület belső tereit bordás keresztboltozat fedi, alatta pedig a Keglevich család kriptája található. A templom külső megjelenésének különlegessége, a háromosztatú, alul négyzetes, fentebb pedig nyolcszögletű toronypár, valamint a tornyok szintje elé kiugró, hangsúlyos, bélletes kapuval áttört főhomlokzat. A bejárat felett rózsablakot „várnánk”, de helyette két csúcsíves ablak található. A tornyokat karcsú és magas toronysisak fedi, bennük három harang lakik.

A templomot teljes egészében körbeveszi egy korábbi eredetű, lőréses védőfal. Vastagsága általában 50

Kanizsvár felmérési rajza (Nováki Gyula munkája, 1993)

A kváderköves borítás jelentős felületen megmaradt a torony külső oldalán (Fotó: Kovács Péter)

A pétervásári Szent Márton tiszteletére szentelt templom (Fotó: Keserű László)

A pétervásári templom látképe a körítőfallal
(Fotó: Kovács Péter)

centiméter, magassága pedig a belső oldalon 2–2,25 méter, a külső oldalon ezzel szemben 1,9–2,4 méter. Kutatások megállapították, hogy a talaj szintje a fal mindkét oldalán közel azonos, azaz mindkét esetben jelentős, mesterséges feltöltéssel van dolgunk. Az eredeti járószint nem ismert.

A körítőfalban összesen 12 lőrést találunk, ebből négyet egymástól egyenlő távolságra az északnyugati oldalon, míg a többi – az északi és keleti fal kivételével – elszórtan található. A lőrések azonos típus szerint készültek, csupán minimális, méretbeli különbségekkel. Bár a falat 1811-ben említik a források először, de a lőrésekről ekkor nem esik szó. Ugyanakkor a helyi hagyomány úgy tartja, hogy a török portyák elől e falak közé menekült a környék lakossága. Az 1970-es évek elején történt tereprendezés során, a falakon kívül II. András kori pénzerméket és ékszereket találtak, valamint sírok kerültek elő a 11. és 18. század közötti időből.

Váraszó helyreállított Árpád-kori temploma
(Fotó: Kovács Péter)

A falat a főbejáráttal szemben megszakító, nagy rácsos kapu nyilvánvalóan újkori. További újkori rácsos kiskapukat találunk a templom oldalbejárataival szemben, a nyugati és a déli oldalon. E két kiskapu gótikus kökerettel lett kialakítva. A rácsos kapuk vélhetően a 19. századi templommal azonos korúak, míg az eredeti bejárat helye és kialakítása pontosan nem ismert.

A Pétervásárával gyakorlatilag egybeépült Erdőkövesden át jutunk el a szomszédos településre, Váraszóra. Itt az Árpád-kori templom lesz utazásunk célja.

Váraszó Árpád-kori temploma

Váraszó története a 11. századig nyúlik vissza, első okleveles említése az 1280 és 1290-es évekből való. Bár a török pusztításnak 1552-ben áldozatul esett, néhány év leforgása alatt újra benépesült és azóta folyamatosan lakott. A romlatlan természeti környezet mellett, a falu fölötti magaslaton, az öreg temető szomszédságában, alacsony kőfallal kerített tisztáson álló középkori templom adja a település fő idegenforgalmi vonzerejét. Falában elhelyezett tábla tanúsága szerint a templom a 13. században épült, körítőfala, valamint az északi oldalon lévő sekrestye és csontház – ez utóbbiaknak ma már csupán alapfalait láthatjuk – a 16. századból származik. A templomot 1787-ben átépítették és hajójának meghosszabbítása révén bővítették. 1912. április 13-án plébánosa azt volt kénytelen jelenteni az egri püspökségnek, hogy a templom fala kettérepedt. Ezt követően életveszélyesnek nyilvánították, majd sorsa 1948 nyarán pecsételődött meg: falai közt gyerekek raktak tüzet, ami tovaterjedt a tetőre és felemésztette azt. Úgy hiszem, nem túlzok, ha a fenti történetet sablonosnak nevezem, hiszen számtalan műemlékünk veszett így, vagy hasonló módon oda. Szerencsére Váraszó templomának története 1963-ban gyökeres fordulatot vett. Ekkor kezdődött ugyanis az a régészeti feltárás és helyreállítás, melynek eredményét mai is megcsodálhatjuk a helyszínen. Szerencsére, a falak a főpárkány magasságáig szinte sértetlenül álltak, így lehetséges volt a tetőzet teljes rekonstrukciója, melynek keretében a templom újkori toldásai is elbontásra kerültek. Ahol szükséges volt, ott vöröstéglás kiegészítéseket alkalmaztak, de laikus szem számára a lehető legízlésesebb módon, továbbá az összes olyan helyszínen talált faragott követ visszaépítették, melynek helye nagy bizonyossággal meghatározható volt. Mindezeknek köszönhető, hogy ha ma Váraszón járunk, akkor egy tömegében és részleteiben is hiteles, helyreállított Árpád-kori templomot láthatunk. Olyat, amelyre nem túl sok példa akad a mai ország területén.

Mi utunk végéhez értünk, a környék azonban további látnivalókat tartogat. Keletre Szarvaskő, délre Sirok vára érhető el rövid kitérővel, ha pedig kicsit tovább autózunk, felkereshetjük Kiszána, vagy Markaz várát is, nem beszélve Feldebrő különleges, szintén Árpád-kori templomáról. 🍷